

ГЕНЕЗИС АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Ковандра Анна Віталіївна

*здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-науковий інститут № 1
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Бухтіярова Ірина Геннадіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Для правової системи України інститут адміністративної юстиції є відносно новим явищем. Це пояснюється тим, що адміністративне судочинство розвивалось упродовж досить тривалого часу.

Дослідження адміністративної юстиції в Україні викликає необхідність вивчення історичних подій, що передували її становленню. Адже, як зазначають науковці, «дослідження історичних подій щодо певного правового явища є необхідною умовою його існування» [4]. «Минуле цікавить нас не тому, що воно пройшло, а тому, що залишило по собі певні наслідки» [4].

Вбачається, що необхідність захисту прав, свобод та інтересів громадян від свавілля чиновницької влади існувала, мабуть, із часу створення останньої. Інститут адміністративної юстиції в Україні пройшов довгий шлях свого становлення.

Можна простежити, що в більшості країн адміністративна юстиція почала виникати ще у XVIII–XIX століттях. Звісно, у різних державах вона формувалася індивідуально (з урахуванням наявних соціальних умов і традицій), зазнаючи впливу усталених у той період теоретичних поглядів [7].

На західну частину України, яка входила певний час до складу Австрійської та Австро-Угорської імперій, розповсюджувалось адміністративне законодавство передової західноєвропейської правової системи, а в тій частині, що входила до складу Російської імперії адміністративна юстиція з'явилась набагато пізніше і в недосконалій формі. У той час, як у країнах Західної Європи утворюються адміністративні суди та створюються специфічні моделі адміністративної юстиції, в Російській імперії зацікавлення цим питанням відбулось

з другої половини ХІХ століття. Хоча більшість критикувала західну модель адміністративної юстиції, «наполягаючи на особливому шляху Росії до справедливого людського співжиття» [5]. Виходом у 1879 р. магістерської дисертації українського дослідника М. О. Куплеваського «Адміністративна юстиція в Західній Європі. Адміністративна юстиція у Франції» розпочався етап досліджень природи цього інституту та наукових пошуків.

Та, як зазначають науковці, в ті часи «адміністративна юстиція представляє собою найслабшу сторону урядової організації Імперії... Справжніх спеціальних органів адміністративної юстиції не лише німецького, але й французького зразка не існує; адміністративна юстиція виконується деякими органами загального і спеціального управління поряд з їх основними обов'язками, до числа яких входить і нагляд» [5].

Перед лютневою революцією 1917 року було вирішено покласти функції Вищого адміністративного суду на урядовий сенат, ввести в судових округах посади адміністративних суддів і зобов'язати окружні суди розглядати окремі адміністративні справи. А 30 травня 1917 року Тимчасовий Уряд Росії прийняв Закон про суди з адміністративних справ. Цим, власне, розставивши акценти очевидної необхідності створення адміністративних судів як повноцінних судових органів, які мали вирішувати спори у сфері управління

На жаль, прогресивні плани Тимчасового уряду не були повністю втілені в життя. Нова радянська влада виключила можливість подальшого реформування адміністративної юстиції.

Майже двадцять років не приділялось достатньої уваги правовому інституту, який забезпечував би притягнення чиновників до відповідальності за їх незаконні дії по службі. У літературі навіть радянських часів зазначається, що в ці роки про утворення спеціальних органів, які вирішували б адміністративні спори, не йшлося.

Головною причиною цього була пануюча у ті часи державна ідеологія, а також специфіка системи права, що слугувала адміністративно-командній системі права і не припускала створення судових гарантій відповідальності держави перед своїми громадянами. Лише Конституція УРСР 1978 року закріпила за громадянами право на оскарження до суду дій службових осіб, державних і громадських органів.

Аналіз тих подій, які складають історію становлення адміністративної юстиції в Україні до набуття нею незалежності, дозволяє зробити такий висновок. Отже, історія України знає періоди, коли громадяни були позбавлені права на оскарження в суді дій, рішень адміністрації або коли таке право на законодавчому рівні було

закріплене, а процедура його реалізації у нормативно-правових актах не визначалась.

Лише із проголошенням незалежності України був взятий курс на модернізацію існуючої системи захисту прав громадян у сфері державного управління та місцевого самоврядування. Починаючи з перших років незалежності нашої держави, крок за кроком, послідовно, аргументовано з науковою і політичною точкою зору, ідея адміністративної юстиції втілювалася в життя. Концепція судово-правової реформи, яка була прийнята у 1992 році, задекларувала створення адміністративних судів. Конституцією України було закріплено функцію судового контролю у формі адміністративної юстиції як невід'ємну складову судової влади поряд з іншим основним чинником – правосуддям. У 1998 році в Концепції адміністративної реформи було обґрунтовано роль адміністративної юстиції як форми судового контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади. Прийняттям Закону України «Про судоустрій України» у 2002 році на законодавчому рівні було визначено, що в Україні, яка повинна бути демократичною правовою державою, буде адміністративна юстиція.

Але її формування затягнулося на тривалий час. Чотири роки стара влада гальмувала процес утворення цієї специфічної гілки правосуддя, яка повинна бути арбітром конфліктів між громадянином і державними органами, органами місцевого самоврядування, гарантією рівності прав громадянина та держави.

Досвід засвідчив неефективність існуючих в Україні органів та процедур вирішення спорів, де однією стороною є громадянин, а іншою – орган виконавчої влади. Таким чином, постало завдання сформувати нові механізми захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. І саме адміністративна юстиція є найкращим варіантом вирішення цієї проблеми. Тільки адміністративні суди є єдиним дієвим інструментом, спроможним надати декларуючим принципам «верховенства права», «демократичності», «доступності» і «транспарентності» (прозорості) реального змісту та наповнення [6].

Справжнім проривом у цьому напрямку стало прийняття Верховною Радою України 06.07.2005 Кодексу адміністративного судочинства України, який набрав чинності 01.09.2005. Саме цю подію можна вважати відправним моментом у розвитку адміністративного судочинства, адже були створені всі необхідні умови для забезпечення захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічноправових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Загалом, можна сказати, що який би механізм вирішення публічно-правових спорів не існував в державі, тільки за допомогою

справедливості й дотриманні норм і принципів права можливо організувати суспільство і втілити у життя сучасну систему адміністративної юстиції.

Нагадаємо, що Україна задекларувала своє прагнення до європейської інтеграції та приведення вітчизняного законодавства у відповідність до європейських норм і стандартів.

Література:

1. Колеснікова М. В., Кучмістенко О. В. Зарубіжні моделі адміністративної юстиції на прикладі Австралії, Італії і Швейцарії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 164–167.

2. Кропивна К. О. Становлення адміністративної юстиції в Україні: дорадянська доба. *Вісник НТУУ «КПІ»: Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 4(40) 2018. С. 136–140.

3. Писаренко Н. Б. Історія розвитку адміністративної юстиції в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Вип. 4. 2002. С. 104–112.

4. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади : монографія / В. Б. Пчелін. Харків : У справі. 2017. 488 с.

5. Решота В. В. Передумови формування адміністративного судочинства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С. 124–127.

7. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Доктринальна характеристика суб'єктів публічної адміністрації: сучасний вимір у рамках європеїзації суспільства. *Правова позиція (правонаступник наукового журналу «Вісник Академії митної служби України. Серія : «Право»)*. 2022. Випуск 2(35). С. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.4>

6. Смокович М. І. Адміністративна юстиція як доступний та ефективний інструмент захисту прав людини в Україні. *Приватне та публічне право*. № 1. 2021.